

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BSTAN-'DZIN-RGYA-MTSHO, Dalai Lama XIV

Potențialul nostru uman: Calea budistă a compasiunii, altruismului și liniștii interioare / Dalai Lama; trad.: Ruxandra Apetrei; pref.: Jeffrey Hopkins. - București: Herald, 2020

ISBN 978-973-111-839-0

I. Apetrei, Ruxandra (trad.)

II. Hopkins, Jeffrey (pref.)

2

Dalai Lama

POTENȚIALUL NOSTRU UMAN

Calea budistă a compasiunii, altruismului și
liniștii interioare

de Sanctitatea Sa Dalai Lama

Prelegeri susținute la Universitatea Harvard

Traducere din limba engleză de:
Ruxandra Apetrei

Shambhala Publications, Inc.
4720 Walnut Street
Boulder, Colorado 80301
www.shambhala.com

Our human potential: the unassailable path of love, compassion, and meditation, His Holiness The Dalai Lama

Copyright © 1988 His Holiness the Dalai Lama and Jeffrey Hopkins.

* Această carte a fost publicată anterior cu titlul *The Dalai Lama at Harvard. Lectures on the Buddhist Path to Peace*, traducerea din tibetană și editarea sa fiind realizate de Jeffrey Hopkins.

EDITURA HERALD
București

Pentru noutăți și comenzi:

www.edituraherald.ro

office@edituraherald.ro

Tel: 021.319.40.60, 021.319.40.61

Fax: 021.319.40.59, 021.319.40.60

Mob: 0744.888.388, 0771.664.320

Toate drepturile rezervate. Nicio parte a acestei cărți nu poate fi reprodusă sau transmisă sub nicio formă și prin niciun mijloc, electronic sau mecanic, inclusiv fotocopiere, înregistrare sau prin orice sistem de stocare a informației, fără permisiunea editorului. Ediție în limba română publicată de Editura Herald. Copyright © 2020

CUPRINS

PREFĂTA TRADUCĂTORULUI JEFFREY HOPKINS	9
ABORDAREA ANALITICĂ BUDISTĂ	13
REFUGIUL	15
PATRU PERSPECTIVE DIFERITE	21
NEVOIA DE ANALIZĂ	25
CELE PATRU NOBILE ADEVĂRURI	28
NEVOIA UNEI EXAMINĂRI ATENTE	30
EXISTENȚA CICLICĂ	
SESIUNE DE ÎNTREBĂRI ȘI RĂSPUNSURI	35
ATRIBUTE ALE CELOR PATRU	
NOBILE ADEVĂRURI	43
LUMEA	47
PSIHOGOGIA EXISTENȚEI CICLICE	
SESIUNE DE ÎNTREBĂRI ȘI RĂSPUNSURI	61
SURSELE SUFERINȚEI	71
KARMA	73
PSIHOGOGIA BUDISTĂ	76
MAI MULTE DESPRE CONȘTIINȚĂ ȘI KARMA	
SESIUNE DE ÎNTREBĂRI ȘI RĂSPUNSURI	83
MINTEA ȘI FACTORII MENTALI	92

FACTORII MENTALI	94
NIVELURI DE CONȘTIINȚĂ	102
KARMA	104
12 RAMURI ALE GENERĂRII DEPENDENTE	107
ÎNCETAREA SUFERINȚEI și NATURA DE BUDDHA	
SESIUNE DE ÎNTREBĂRI și RĂSPUNSURI	117
ÎNCETAREA SUFERINȚEI	129
NATURA DE BUDDHA	133
NIVELURI ALE VACUITĂȚII	140
CĂILE DE URMAT și FOLOSIREA	
STĂRII DE BEATITUDINE	
SESIUNE DE ÎNTREBĂRI și RĂSPUNSURI	143
ADEVĂRATELE CĂI	151
TEHNICI DE MEDITAȚIE	
SESIUNE DE ÎNTREBĂRI și RĂSPUNSURI	165
CULTIVAREA CALMULUI MEDITATIV	175
OBIECTELE UNIVERSALE	177
OBIECTE PENTRU PURIFICAREA	
COMPORTAMENTULUI	178
OBIECTE LEGATE DE ISCUSINȚĂ	178
OBIECTE ALE OBSERVAȚIEI	
PENTRU PURIFICAREA	179
EMOȚIILOR DISTRUCTIVE	179
ALTRUISMUL	
SESIUNE DE ÎNTREBĂRI și RĂSPUNSURI	187
ATINGEREA STĂRII DE CALM MEDITATIV	191
CULTIVAREA ÎNTELEGERII INTUITIVE	194
APRECIEREA DUȘMANILOR	
SESIUNE DE ÎNTREBĂRI și RĂSPUNSURI	213
ANTRENAREA ALTRUISMULUI	220
ACȚIUNILE UNUI BODHISATTVA	229
ÎNTELEPCIUNEA ȘCOLII „DOAR-MINTE”	230

ÎNTELEPCIUNEA

SESIUNE DE ÎNTREBĂRI și RĂSPUNSURI	235
ÎNTELEPCIUNEA ȘCOLII „CĂII DE MIJLOC”	239
MANTRA	254
ORDINELE TIBETANE	257
CONCLUZIE	258
INDEX	
BIBLIOGRAFIE	
SUTRE și TANTRE	273
TEXTE ÎN LIMBILE SANSCRITĂ și TIBETANĂ	274
CINCI TRATATE DESPRE STADII	275
ALTE TEXTE	284

Explicarea alegerilor de traducere, trimiterile la materiale suplimentare de studiu, precum și referințele pentru fragmente citate sunt date în cele câteva note de subsol din cuprinsul cărții. Numele autorilor tibetani și ale ordinelor tibetane sunt scrise în alfabetul latin pentru a facilita pronunția; pentru mai multe detalii despre sistemul de scriere folosit, vezi explicațiile tehnice de la începutul cărții *Meditations on Emptiness*. Menționarea transcrierii în alfabetul tibetan între paranteze și în Glosar s-a făcut după sistemul conceput de Turell Wylie; vezi „Un Sistem Standardizat de transcriere în limba Tibetană”, studiu publicat în *Harvard Journal of Asiatic Studies*, 22, 1959, pp. 261–267. Pentru transcrierea numelor cercetătorilor indieni și ale școlilor de gândire s-au folosit grupurile *ch*, *sh* și *sh* în locul obișnuitelor *c*, *s*, și *s*, cu scopul de a facilita pronunția pentru nespecialiști.

Jeffrey Hopkins
University of Virginia

ABORDAREA ANALITICĂ BUDISTĂ

Luni dimineată

Sunt foarte bucuros și profund onorat să vorbesc despre budism și în special despre filosofia budistă în cadrul acestei universități celebre. Voi vorbi despre budism din perspectiva largă a celor Patru Nobile Adevăruri în engleza mea deficitară, atunci când am să mă simt în stare. În rest, mă voi exprima cu ajutorul interpretului meu.

Vă voi vorbi despre școlile budiste de gândire și despre ideile exprimate în cadrul acestora. Voi pune accent pe școala „Căii de mijloc” [Madhyamika]ⁱ și pe școala „Doar-Minte” [Cittamātra]ⁱⁱ. Dacă ar fi să vorbesc despre toate școlile de gândire budiste, probabil că v-aș confuza și m-aș confuza și pe mine!

Învățătorul doctrinei budiste din această epocă a fost Gautama Buddha, născut în tribul Shākyā din India. Povestea vieții lui Buddha cuprinde trei părți: generarea inițială a intenției altruiste de a atinge Iluminarea, acumularea de merite și înțelepciune și atingerea stării de Iluminare, și învărtirea roții doctrinei. Motivul pentru care povestea lui este prezentată astfel este pentru că în budism nu există un învățător care să

ⁱ *Dbu ma pa, mādhyamika*. Cea mai influentă dintre cele patru școli filosofice majore ale budismului tibetan. Numele său înseamnă literal „Calea de mijloc”, între extretele eternalismului și nihilismului. Prāsaṅgika Madhyamika, școala Consecinței, este una dintre cele două subșcoli principale ale Madhyamika. (N. red.)

ⁱⁱ *Sems tsam pa, cittamātra*.

fie iluminat de la începutul timpurilor, în schimb orice om trebuie să atingă Iluminarea.

Pentru că în budism există patru școli de gândire, există și mai multe metode de generare a intenției altruiste de a deveni iluminat, de a acumula merite și înțelepciune și de a atinge Iluminarea. General vorbind, Shākyamuni a fost primul care a dezvoltat aspirația către *condiția de buddha*ⁱ pentru a aduce bunăstarea ființelor conștiente, starea de bine a acestora fiind intenția lui primordială, în timp ce Iluminarea a fost mijlocul de a o realiza. Apoi, în etapa de mijloc, el a acumulat merite și înțelepciune pe parcursul a trei perioade, fiecare întinsă pe nenumărați eoni, în urma căror a devenit pe deplin iluminat. Povestea vieții lui Shākyamuni se găsește în literatura budistă, aşa că nu este nevoie să o repetăm aici.

Pentru mine are o mare importanță faptul că viața lui Buddha, a lui Iisus Hristos și a altor învățători din trecut este marcată de simplitate și devotament față de munca depusă în beneficiul concret al celorlalți. Fiecare dintre acești lideri este un exemplu de asumare voluntară a suferinței – fără a ține seama de greutăți – spre binele celorlalți. Buddha, de exemplu, deși născut într-o familie bogată, a renunțat la toate beneficiile lumesti și s-a retras într-o zonă îndepărtată pentru a-și desfășura practica în condiții de austерitate. Numai după aceea a devenit complet iluminat. Ca urmări ai acestor credințe, avem datoria de a avea în vedere aceste asemănări esențiale [între liderii acestor credințe].

După ce Shākyamuni a devenit Buddha la Bodhgayā, nu a predat nimic timp de câteva săptămâni, nu a învățit roata doctrinei. El a atins Iluminarea în cea de-a cincisprezecea zi a celei de-a patra luni [conform calendarului indo-tibetan] și a început să predea doctrina sa în cea de-a patra zi a lunii a

ⁱ În original, *Buddhahood*. Am tradus *buddhahood* prin „*condiția de buddha*”, întrucât nu este vorba despre o „stare”, adică una dintre multele alternative (existențiale în acest caz), ci despre *singura* condiție existențială *reală* (cel puțin în accepțiunea budistă). (N. red.)

șasea. Adică mâine; se pare că noi am început să vorbim mai devreme cu o zi!ⁱⁱ El a început să învârtă roata doctrinei cu un discurs ținut în orașul Varaṇāsi, despre cele Patru Nobile Adevăruri, rostit în fața a cinci asceti. Înainte de a ajunge la învățăturile lui legate de cele Patru Adevăruri, haideți să ne pregătim discutând despre tema fundamentală a celor trei refugii.

REFUGIUL

Ce fel de refugiu ne oferă budismul? Care e diferența dintre budiști și non-budiști? Dacă ne raportăm la ideea de refugiu, budist este acela care îl consideră pe Buddha, împreună cu doctrina sa și cu comunitatea spirituală ca refugiu ultim. Dintr-o perspectivă filosofică, budistul este cel care afirmă cele patru perspective [pe care le vom explica mai târziu] care garantează caracterul budist al unei doctrine. Referitor la cele trei refugii, numite Cele trei Nestemeⁱⁱⁱ, se spune că Buddha este cel care ne învață despre refugiu, dar refugiu propriu-zis se găsește în *dharma*, adică în doctrină. Buddha însuși spune: „Eu vă arăt calea spre eliberare. Liberarea propriu-zisă depinde de voi”^{iv}. În spiritul aceleiasi idei, Buddha adaugă: „Ești propriul tău stăpân”. Comunitatea spirituală este formată din cei care îi asistă pe cei aflați în căutarea refugiuului.

Buddha

Ce este un *buddha*, conform celor mai înalte sisteme de gândire? Cu toții avem caracteristicile primordiale^{iv} necesare

ⁱⁱ Referindu-se la momentul în care a susținut această prelegere. (N. red.)

ⁱⁱⁱ *Dkön mchog gsum, triratna*.

^{iv} A se vedea, de exemplu, *Udānavarga*, XII.8 și XXIII.10ff. Pentru o traducere textului, a se vedea Gareth Sparham, *The Tibetan Dhammapada: Sayings of the Buddha* (Wisdom, Londra, 1986).

^v În original, *substances*. (N. red.)

pentru a deveni *buddha* – corp, discurs și minte – și, datorită acestor factori esențiali, putem să ne ridicăm corpul, mintea și discursul la un nivel sublim propriu *condiției de buddha*, condiție cu care culminează călătoria spre Iluminare. În ce privește *mintea superioară de buddha*, vom distinge între două trăsături ale acesteia: faptul de a cunoaște și natura supremă, ultimă de a fi a acestei mințiⁱ. Acestea două se numesc Corpul Înțelepciunii și al Adevăruluiⁱⁱ și Corpul Esenței unui *buddha*ⁱⁱⁱ, împreună fiind denumite Corpul de Adevăr al unui *buddha*^{iv}.

În entitatea unitară a Corpului Esenței unui *buddha*, se diferențiază două tipuri de realități – realitatea finală sau sfera realității^v în care impuritățile dispar și acțiunea separării de impurități folosind puterea antidotului lor. Aceste [două realități] sunt factorul purității naturale și cel al purității atinse prin [eliminarea tuturor] impurităților temporare – cele două aspecte ale Corpului Esenței unui *buddha*.^{vi}

Doctrina [Dharma]

Dintre cele Trei Nestemate care constituie refugiu budist – Buddha, doctrina și comunitatea spirituală –, Nestemata doctrinei are două dimensiuni: încetările adevărate și căile adevărate. Încetările adevărate sunt refugiu propriu-zis, adică fac posibilă protecția de lucrurile nedorite, fiind stări de separare de suferință și de cauzele acesteia. La încetările adevărate se ajunge parcurgând căile adevărate. De aceea refugiu propriu-zis este constituit din încetări adevărate și din căi adevărate. Prelegerile care vor urma vor avea ca

ⁱ În original, *suchness* – stare cunoscută în budism ca *tathata*, starea de a fi a minții fără alte caracteristici. (N. red.)

ⁱⁱ *Ye shes chos sku, jñānadharma-kāya.*

ⁱⁱⁱ *Ngo bo nyid sku, svabhāvika-kāya.*

^{iv} *Chos sku, dharmakāya.*

^v *Chos kyi dbyings, dharmadhātu.*

^{vi} Pentru explicarea detaliată a acestor corperi, vezi *Practicile Kalachakra*, Glenn H. Mullin, Editura Herald, 2020. (N. red.)

temă principală sfera realității în care impuritățile ajung la extincție. Doctrina este împărțită în forme verbale și forme de realizare, cele din urmă constând în încetări și căi adevărate. Acestea sunt forme prin care se realizează doctrina. Căile adevărate sunt, de fapt, acele care conduc la depășirea impurităților – cultivarea înțelepciunii –, dar care includ în același timp fundamentele care fac posibilă atingerea înțelepciunii, pregătirea pentru stabilizarea meditativă, precum și fundamentalul care face posibilă stabilizarea meditativă, adică pregătirea etică. Aceste trei tipuri de pregătire – etică, meditativă și transmiterea înțelepciunii – reprezintă realizarea doctrinei, în timp ce textele care tratează aceste trei tipuri de pregătire reprezintă doctrina verbală, adică modalitatea de exprimare a acestor subiecte, adică cele trei colecții scripturale: cunoașterea manifestăⁱ, discursurileⁱⁱ și disciplinaⁱⁱⁱ.

După cum ne spune Maitreya în *Ornament for the Great Vehicle Sūtras*^{iv}, „există trei colecții de scripturi sau două”. Ele sunt fie cele trei pe care le-am menționat mai sus, fie doar două, anume textele aferente Vehiculului Ascultătorului [practicanți care trăiesc în comunități spirituale, *Śravaka*] și Vehiculului Practicanților Solitari [*Pratyekabuddha*], și textele Vehiculului bodhisattva-silor.^v

Comunitatea spirituală [Sangha]

Comunitatea spirituală este formată din ființe bodhisattva, Ascultători și Practicanți Solitari care au ajuns cel puțin

ⁱ *Chos mnong pa, abhidharma.*

ⁱⁱ *Mdo sde, sūtrānta.*

ⁱⁱⁱ *'dul ba, vinaya.*

^{iv} *Theg pa chen po'i mdo sde rgyan, mahāyānasūtrālaṃkāra; XI.1. În sanscrită: pīṭakatrayaṇ dvayāṇ vā samāgrahataḥ kāraṇairnavabhirāṣṭam.* Vezi S. Bagchi, „Mahāyāna-Sūtrālaṃkāra of Asaṅga,” în *Buddhist Sanskrit Texts*, Nr.13, Mithila Institute, Darbhanga, 1970, p. 55.

^v Învățările lui Buddha sunt numite „Vehicule” și sunt în general împărțite în Micul Vehicul, Marele Vehicul și Vehiculul de Diamant. Pentru detalii și clarificări, vezi *Practicile Kalachakra*, carte publicată la Editura Herald, 2020. (N. red.)

la nivelul numit „Calea vederii”, nivel la care vacuitatea este realizată în mod direct. Datorită acestei realizări, cei care au ajuns la ea sunt numiți Superioriⁱ. Bodhisattva Superiori sunt aceia care au parcurs toate cele zece niveluri.ⁱⁱ Există mai multe clasificări ale nivelurilor de practică: o clasificare este cea în care practica aferentă „căii acumulării” și cea a „căii pregătirii”, numite niveluri de practică prin credințăⁱⁱⁱ, sunt considerate o categorie unitară sau cea în care se au în vedere doar practicile Superiorilor și în care apar distincții suplimentare până la nivelul al zecetea etc. De aceea există explicații pentru nivelurile al unsprezecelea, al treisprezecelea sau al cincisprezecelea. În mod asemănător, mai ales în ceea ce privește sistemul tantra, nivelurile pot fi clasificate în multe feluri diferite. Pe de altă parte, din perspectiva unui practicant de nivel avansat, cu o metodă [de realizare] rapidă și ușoară, datorată practicării căii mantrice (sau tantrice) a minții iluminate de Lumina Clară, unii cercetători își mențin părerea că enumerarea căilor și a nivelurilor este o greșală, mai ales în cazul celor care realizează ultima mare pecete [mahamudra]^{iv}. Motivul este, în mantra, greșeala de a aplica explicațiile unei metode foarte lente unei metode [de realizare] rapide și ușoare.

Din perspectiva practicanților Ascultători și a Practicanților Solitari, pot fi descrise opt stadii sau niveluri.^v Acestea pot fi explicate mai bine prin cele patru rezultate ale practicii:

ⁱ 'phags pa, ārya.

ⁱⁱ Sa, bhūmi. Aceste stadii se numesc „niveluri[/fundații/baze]” – în engleză, grounds – pentru că servesc drept baze, fundații pentru generarea altor calități, la fel cum pământul este o bază, o fundație pentru toate lucrurile care cresc etc.

ⁱⁱⁱ Mos spyod kyi sa, adhimukticaryābhūmi.

^{iv} Phag rgya chen po, mahāmudrā.

^v Cele opt niveluri ale Ascultătorilor sunt: nivelul descendentei, al optimii, al vederii, al micșorării, al eliberării de dorință, al realizării completitudinii, al Ascultătorilor și al Practicanților Solitari.

1. Nivelul intrării în fluxⁱ: al acelora care percep adevărul în mod direct.
2. Nivelul primei întoarceriⁱⁱ: al acelora care au trecut de primele șase niveluri ale emoțiilor distructive care țin de Tărâmul Dorinței.
3. Nivelul celui care nu se întoarce niciodatăⁱⁱⁱ: al celor care au abandonat toate cele nouă niveluri ale emoțiilor distructive care țin de Tărâmul Dorinței.
4. Nivelul „Distrugătorului de dușmani”^{iv}: al celor care au depășit toate cele optzeci și unu de niveluri

Rgyun zhugs, srotāpanna.

Lan gcig phyir 'ong, sakṛdāgāmin.

Phyir mi 'ong, anāgāmin.

ⁱ Dgra bcom pa, arhan. În ce privește traducerea termentului *arhant* (*dgra bcom pa*) prin „Distrugător de dușmani”, aceasta este în acord cu traducerea obișnuită în limba tibetană a termenului și cauț să capteze savoarea lingvistică a tradițiilor scrise și orale la care trimit această etimologie. Arhații au învins inamicul întruchipat de emoțiile distructive (*nyon mongs, kleśa*), dintre care cel mai puternic este ignoranța, concepția (școlii Consecinței) conform căreia oamenii și fenomenele își au fundamental în ei înșîși. Traducătorii indieni și tibetani erau și ei conștienți că sensul etimologic al cuvântului *arhant* este „cel meritos” în momentul traducerii numelui „fondatorului” sistemului Jaina, Arhat, prin *mchod 'od*, adică „demon de” slavă (a se vedea *Great Exposition of Tenets*, a lui Jam-ÿang-shay-ba, ka 62a.3). El erau, de asemenea, conștienți și de glosa lui Chandrakirti despre acest termen în scrierea *Clear Words: sadevamānuṣasurāl lokāt pūnārhatvād arhannityuchyate* (Poussin, 486.5) *lha dang mi dang lha ma yin du bcas pa'i jig rten gyis mchod par 'os pas dgra bcom pa zhes brjod la* (409.20, Tibetan Cultural Printing Press edition și P5260, Vol. 98 75.2.2), „Pentru că sunt demni să fie slăviți de zei, oameni și semi-zei, ei se numesc Arhați”. Traducătorii cunoșteau și dubla etimologie dată de Haribhadra în cartea *Illumination of the Eight Thousand Stanza Perfection of Wisdom Sūtra*. În sirul de epitetă care-l caracterizează pe Buddha la începutul sutrei (a se vedea *Abhisamayālaṃkārālokā Prajñā-pāramitāvākyā, The Work of Haribhadra*, Unrai Wogihara, The Toyo Bunko, Tokyo, 1932-5; ed. retipărită, Sankibo Buddhist Book Store, Tokyo, 1973, 8.18), Haribhadra spune: „Se numesc arhați (cei meritoși, de la rădăcina *arh* – «a fi vrednic») de vreme ce sunt vredniici de slavă, de donații religioase și sunt reunii în același grup etc.” (W9. 8-9: *saṛva evātra pūjā-dakṣiṇā-gaṇa-parikṣāḍy-ārhatayārhangataḥ*; P5189, 67.5.7: *'dir thams cad kyang mchod pa dang // yon dang tshogs su 'dub la sogṣ par 'os pas na dgra bcom pa'o*). De asemenea: „Se numesc Arhați (de la «Distrugătorul de dușmani», *arihan*) pentru că au distrus (*hata*) dușmanul (*an*)”. (W10.18: *hātrītvād arhantaḥ*; P5189, 69.3.6. *dgra mams bcom pas na dgra bcom pa'o*). (Mulțumirile mele se îndreaptă către Gareth Sparham pentru referințele din textelete lui Haribhadra.) După cum se vede, nu avem de-a face cu o concepție greșită, ignorantă a unui termen, ci cu o

ale emoțiilor distructive care țin de toate cele trei Tărămuri: al Dorinței, al Formei și al celui Fără de Formă.

Aceste numeroase împărțiri pe niveluri de realizare a practicii sunt explicate cu respect în cadrul comunității care îl sprijină pe cel aflat în căutarea refugiuului.

Acestea sunt cele trei refugii: Buddha, doctrina lui Buddha și comunitatea spirituală. În Tibet însă se spune că există patru refugii: lama, Buddha, doctrina și comunitatea spirituală. O doamnă din Germania, interesată de budism, m-a întrebat profund uimită: „Cum se face că lama este considerat chiar mai important decât Buddha? Eu nu pot accepta asta. Cum se explică acest lucru?” I-am răspuns că are dreptate. Pentru că, într-adevăr, refugiile budistilor sunt numai trei: Buddha, doctrina și comunitatea spirituală. Lama, sau guru, este considerat atât de important pentru că el este un fel de mesager al lui Buddha, care ne introduce pe cale în acest punct al evoluției noastre. Mai mult, un lama desăvârșit este la fel ca un Buddha. Așa că, deși lama este luat în considerare separat, adevărul este că nu există niciun lama sau guru care să nu fie Buddha sau să nu facă parte din comunitatea spirituală; există numai trei refugii, nu patru. Cât despre cei care sunt lama fără să aibă calificările necesare, asta este o altă discuție.

preferință în urma consultării unor etimologii alternative – expresia „Distrugătorul de dușmani” cerând prezența infixului *i* ca să se obțină termenul *arihan*, *ari* însemnând „dușman”, iar *han* însemnând „a ucide” și, prin urmare, desemnând împreună „Distrugătorul de dușmani”. Din păcate un singur cuvânt din limba engleză nu poate cuprinde și acest sens și pe cel de „vrednic de slavă”; de aceea am ales sensul care a devenit predominant în Tibet. (Pentru o discuție foarte interesantă în jurul celor două etimologii ale termenului „Arhat” în budism și Jainism, a se vedea textul „Facets of Jaina Religiousness in Comparative Light” al lui L. M. Joshi în L. D. Series 85, L. D. Institute of Indology Ahmedabad, Mai, 1981, pp. 53–58.)

PATRU PERSPECTIVE DIFERITE

După cum am spus mai devreme, din punct de vedere filosofic, o persoană este budistă dacă adoptă cele patru perspective care garantează apartenența oricărui sistem doctrinar la budism. Cele patru perspective sunt:

1. Tot ceea ce este produs este impermanent.
2. Toate entitățile impure sunt nefericite.
3. Toate fenomenele sunt goale și lipsite de sine.
4. Nirvana înseamnă pace.

Apare însă o complicație, întrucât o școală subordonată școlii Marii Expunerii – *Vatsiputriya*ⁱⁱ – afirmă existența unui sine care nu poate fi exprimat, motiv pentru care statutul de budiști al celor care aderă la această școală este un subiect de dezbatere.

CELE DOUĂ NIVELURI ALE ISTORIEI BUDISMULUI

*Sūtra Unravelling the Thought*ⁱⁱ, o sūtra ce aparține Marelui Vehicul al budismului, ne spune că Buddha a vorbit despre trei învărtiri ale roții în doctrina budistă: prima este învărtirea roții corespunzătoare celor Patru Nobile Adevăruri, a doua este învărtirea roții [corespunzătoare învărtăturii despre starea] fără caracteristici, iar cea de-a treia este învărtirea roții care corespunde bunei diferențieri. La prima învărtire a roții doctrinei, Buddha spune că aproape toate fenomenele există prinț-o natură proprie. La cea de-a doua învărtire a roții, Buddha spune că fenomenele există în lipsa entității lor. Iar

ⁱⁱ *Gnas ma'i bu pa.*

ⁱⁱⁱ *Dgongs pa nges par 'grel pa'i mdo, saṃdhinirmocanaśūtra*; P774, vol. 29; Toh 106, Dharma vol. 18. Textul Tibetan a fost redactat și tradus în limba franceză de Étienne Lamotte în *Samdhinirmocanaśūtra: l'explication des mystères*, Université de Louvain, Louvain, 1935.

la cea de-a treia învărtire a roții doctrinei, el a diferențiat fenomenele, spunând că nu naturile induseⁱ sunt stabilite prin propriul caracterⁱⁱ, ci naturile absoluteⁱⁱⁱ – cum ar fi vidul –, și naturile altor puteri.^{iv}

Numerosi istorici s-au întrebat dacă Marele Vehicul în general este învărtitura lui Buddha și dacă, în cadrul acesteia, Mantra Secretă este cuvântul lui Buddha. Să abordăm această problemă din perspectivă budistă. Buddha a expus doctrina către Ascultători într-un limbaj popular; printre rezultatele care pot fi atinse mergând pe calea menționată în scripturile Ascultătorilor sunt expuse trei niveluri ale Iluminării – nivelul Ascultătorilor, al Practicanților Solitari și nivelul de *buddha*, prin urmare și scripturile Ascultătorului vorbesc despre o cale de urmat de către ființele bodhisattva pentru a atinge nivelul de Iluminare al unui *buddha*. Așadar, textele sacre ale Ascultătorului nu ne învață doar calea Ascultătorilor și a Practicanților Solitari. Eu nu folosesc expresiile „Vehicul inferior” sau „Marele Vehicul” pentru că acestea generează complicații terminologice; expresiile „Vehiculul Ascultătorului” și „Vehiculul bodhisattva” par mai potrivite. Dar chiar și atunci când folosim expresia „Micul Vehicul” nu ne referim la un lucru de mică importanță, care trebuie disprețuit. În acest sens, în practica mantrică se consideră o gravă încălcare a jurămintelor tantrice dacă cineva consideră că prin intermediul Vehiculului Ascultătorului nu se pot depăși obstacolele din calea eliberării din existența ciclică. Este indicat în mod clar că Vehiculul Ascultătorului trebuie respectat; acesta nu este descris ca fiind inferior. În ceea ce privește practica, orice practicant trebuie să urmeze toate tehnicele (cu foarte puține excepții) aparținând tuturor vehiculelor. Prin urmare, ierar-

ⁱ *Kun btags pa'i rang bzhin, parikalpitasvabhāva.*

ⁱⁱ *Rang gi mtshan nyid kyis grub pa, svalakṣaṇasiddha.*

ⁱⁱⁱ *Yongs grub kyi rang bzhin, pariniṣpannasvabhāva.*

^{iv} Pentru detalii despre acest subiect a se vedea partea a II-a a capitolului 9.

hizarea vehiculelor poate fi explicată în funcție de motivația, mai mare sau mai mică, în funcție de care [individul] are o practică mai sporadică sau mai consistentă, în funcție de care practicianul va avea rezultate mai însemnante sau mai puțin însemnante de-a lungul căii pe care o parcurge. Chiar și așa, având în vedere neînțelegările produse de folosirea expresiilor „Vehicul inferior” și „Marele Vehicul”, eu prefer denumirile de „Vehiculul Ascultătorului” și „Vehiculul bodhisattva”. La unele conferințe pe teme budiste s-a dezbatut renunțarea la primele două expresii de mai sus.

În scrierile care aparțin Vehiculului Ascultătorului sunt descrise trei tipuri de răspplată care pot fi dobândite urmând această cale: iluminarea unui Ascultător, iluminarea unui Practicant Solitar și iluminarea unui bodhisattva. După cum se vede, chiar și scripturile care țin de Vehiculul Ascultătorilor vorbesc despre bodhisattva-șii care lucrează pentru a atinge *condiția de buddha* prin acumularea de merite și înțelepciune timp de trei perioade întinse pe parcursul a nenumărați eoni. Totuși, scripturile care aparțin Vehiculului Ascultătorului nu explicitează modul în care se poate desăvârși calea corespunzătoare nivelului de bodhisattva; ele nu vorbesc decât despre calea celor 37 de factori ai Iluminării.

Prin urmare Nāgārjuna spune, în *Precious Garland*¹, că simpla cultivare prin meditație a celor 37 de factori ai Iluminării ca și cauze ale Iluminării duce la un nivel înalt de Iluminare care îl depășește pe cel al unui Ascultător sau al unui Practicant Solitar, iar lumea ar deveni rezultatul unor efecte fără cauză. De aceea scripturile Ascultătorului, de vreme ce vorbesc și despre *condiția de buddha*, presupun implicit existența unui mod separat de a ajunge la calea bodhisattva-șilor.

¹ *Rgyal po la gtam bya ba rin po che'i phreng ba, rājaparikathāratnāvalī*. Pentru o traducere în limba engleză, vezi *The Precious Garland and the Song of the Four Mindfulnesses* de Nāgārjuna și Cei șapte Dalai Lama, Harper and Row, New York, 1975), strofa 392, p. 76.